

IRODALMI SZEMLE.

Hunyadvármegye története.

Kiadja a vármegye közönsége. I. kötet. Hunyadvármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig. Írták: *dr. gróf Kuun Géza, dr. Torma Zsófia és Téglás Gábor.* Budapest, Athenaeum. 1902. 8°. XX. + 256. 1.)

Hunyadvármegye földje, már az őskorban lakott föld volt. A palaeolith korból emberi nyomokra eddig ugyan nem akadtak, de a neolith korból már vannak leletek, annál inkább tehát az azt követő réz-, bronz- és vaskorszakból. Az utóbbiról megjegyzendő, hogy a leletek bizonyossága szerint Erdélyben a vas használatát már a rómaiak előtt ismerték. Legrégibb lakói, a kikről már tudósításaink vannak, a nagy valószínűséggel thrák eredetű agathyrsok, s a méd származású syginek voltak, az előbbieket a Maros völgyét, az utóbbiak Dacia délnyugati vidékeit lakták. Valószínű, hogy még az agathyrsek idejére esik a dákoknak az erdélyi részekbe való benyomulása, mely népnek először sikerült itt állandóbb államszervezetet alkotni (Boirobista), s épen ez hozta őket összeütközésbe a rómaiak érdekkörével.

Ez a rész mintegy általános bevezetése Hunyadvármegye őskor és római korának *gr. Kuun Géza* avatott tollából, melyet azután *Téglás Gábor*, egyébiránt a monografia szerkesztője, részletesen ismertet. Szerinte Hunyadvármegye kedvező geográfiai helyzeténél s területi alakulásainál fogva valószínűleg országotja volt már ősidők óta kelet- és nyugat népmozgalmainak. Igen sok nyoma van az ősembernek a völgyelések barlangjaiban, váltakozva természetesen az újabb történelmi kor emlékeivel is. A megye őskorára nézve különben nagybecsű *dr. Torma Zsófiának* a monografiában közölt értekezése a tordosi őstelepről, a melynek határán levő őskorszakbeli telep Torma Zsófia még 1875-ben kezdte ásni, bámulatos eredménnyel. A nagymennyiségű leletből Torma Zsófia nemcsak a lakosságot állapította meg, mely a dákoknak thrák eredetű géta törzse volt, hanem a leleteken egyuttal a Babylon-Chaldaeae kulturelemeiből keletkezett s az egyiptomi művészettel együtt Syriában tovább fejlődött azon művelődést is felismerte, a mely hasonló volt Trója thrákjainak kulturájához, s a melyet itt Daciában meg nem előzött az eddigi régészettől ismert gall-kelta, pelaszg-görög

és etrusk-római kultúra. Kétségkívül nagy fontosságú következtetés, mely további ösztönzésül szolgálhat az utóbbi évtized alatt nagyobb mérvet öltött sumir-accad, mint turáni kultúra és nép tanulmányozására.

Mindezen nyomok azonban elenyészően csekélyek azokhoz képest, melyek a római korból reánk fenmaradtak; ez természetes is, mert Daciának a római provinciák közé való olvasztása után épen e megye területe volt súlypontja a politikai, közgazdasági és hadi viszonyoknak. A monografia író előtt tehát nehéz munka állott, akkor, midőn a jelzett viszonyok kellő feltüntetésére vállalkozott, de e rész írója *Téglás Gábor* már biztos utakon haladhatott, mert úgyszólván csak quintessentiáját kellett adnia e nemű becses értekezéseinek.

Téglás Dacia meghódításának e megye területét is érdeklő előzményei pl. a dákok első szerepléseinek s Rómával Trajánus fellépéseig történt összeütközéseinek elbeszélése után, részletesen előadja az ismeretes Trajanus-féle háborukat, melyek a dákokat, mint önálló nemzetet kitörölték az emberiség történetéből, s Decebalus országából római provincia, fővárosából pedig: Ulpia Trajana Augusta Colonia Daciaca Sarmizegetusa Metropolis lett, mely azonban a Hadrianustól két területre (Dacia superior és inferior) osztott Dacianak továbbra is fővárosa maradt. A hármás felosztás (Dacia Porolissensis Erdély északi részein) már későbbi keletű.

Ezt a római Daciat azután Téglás Gábor minden részletében megismerteti velünk; bemutatja a néprajzi s földrajzi viszonyok változása után a hunyadmezei római telepeket, így első sorban Sarmizegetusát, majd Aquae-t, (Kis-Kalán), Petris-t (Arany), Germizara-t (Algyógy), Blandiana-t (Karna), Dévát, Miciat (Marosnémeti melletti) stb. stb. Mindezen telepeket (colonia) nemcsak egyszerűen katonai szempontból írja le, hanem kiterjeszkedik a vallási és társadalmi viszonyokra is. Valóságos esszét szentel a római bányászat (arany, vas, kő stb.) hunyadmezei maradványainak megismertetésére; érdekes megjegyezni, hogy a rómaiak, kik a talaj- és helyi viszonyokat mindenütt jól ismerték, s a kínálkozó előnyöket fel is használták, egyedül a kőszeten nem értékesítették.

A római uralom Daciában nem volt tartós; főleg nemes ércei miatt gyakori betöréseknek volt kitéve a népvándorlás barbár népei részéről, sőt a III. sz. Kr. u. már góth, majd később részben vandál uralom alá került a virágzó római provincia. Huzamosabb ideig azonban csak a hunok tartották hatalmukban Daciat, a minnek bizonyosságai — *Kuun Géza* jr. e rész írója szerint, — többek között pl. a helynevek is; s nem lehetetlen, hogy a megye neve is Attila hunjainak nevét és emlékét őrzi. A hunt felváltó gepida, góth, majd longobard kor szintén csak átmeneti idő volt, hiszen már a VI. sz. második felében avar uralom alá jutott az egész mai Magyarország; hazánk

keleti és északkeleti részein tartották fenn magukat legtovább az avarok még a Nagy Károly-féle hadjáratok után is. Hunyadmegyében pl. egyik krónikás szerint tömegesen laktak avarok, különösen Hátszeg vidékén, s Kuun Géza gr. szerint e korszakból valók a Syl folyó neve, a Saag, Abló, Babócs stb. hely és Igech, Szerekes, Andos és Zeyk családnevek. Hazánk északkeleti részein levő Abara, Bajánháza, Baján stb. helynevek ugyancsak Baján khagán, illetőleg az ott huzamosabb ideig tartózkodott avarok nyomait bizonyítja, sőt nézetünk szerint a Zsadány (Sodan, Sadan) helynév is.

Ezzel végződik a három kötetre tervezett monographia első kötete, mely tartalmának változatosságánál s alaposságánál fogva egyike e nemű monografia-irodalmunk legkiválóbbjainak. A szerkesztő neve kezesség arra nézve, hogy a többi kötetek is hasonló szellemi színvonalon lesznek.

Dr. Lukinich Imre.

A szepesmegyei történelmi társulat évkönyve.

1896—1901. Szerkesztette dr. Hajnóczy R. József. Lőcse, 1901. 8°. 192 + XXVIII. l.

A szepesmegyei történelmi társulat, mely a múlt években több kiváló monographiával gazdagította történelmi irodalmunkat, Münnich, Weber, Hradszky, Sváby és Demkó stb. tollából, — múlt évi tagilletékül is kétségkívül értékes, bár a laikus közönség előtt talán száraznak tetsző művet adott tagjai kezébe, t. i. *Lőcse város levéltárának tartalom-jegyzékét* Hajnóczy közlésében.

A vásosi levéltárat dr. Demkó Kálmán rendezte, s főleg az ő kutatási alapján általánosságban fogalmat alkothatunk magunknak arról a levéltárról, melyben daczára az 1550-iki nagy tűzvésznek (melynek az akkori levéltár is áldozatául esett) 1280-tól 1779-ig bezárólag 28251 irat van. Ezeket az iratokat ismerteti, illetőleg regestálja Hajnóczy; jelenleg azonban nem adja az egészet, hanem a társulatnak szerény anyagi viszonyainál fogva csak 1662-ig megy.

E rövid regesták azonban mégis híven feltüntetik Lőcse szerepét hazánk történelmében; a város szereplésének főjellemvonása mindenestre a Habsburg-házhoz való ragaszkodás, ellentétben pl. Késmárkkal, Szapolyai János király kiváltságokkal bőven ellátott városával, mely e kortól kezdve a Habsburgház ellenes törekvések egyik kiinduló pontja volt. Így azután természetes, hogy e két város közt is állandó volt az antagonizmus. Ezenkívül sok műveltség, művészet, ipar és gazdaságtörténelmi adalékot találhatunk a regestákban, illetőleg a levéltárban. Azt hisszük egyébiránt, hogy a levéltári anyaga kivonatos közlése csak előfutára lesz a város politikai történetének, melynek, valamint Késmárk történetének megírása annál kívánatosabb volna,